

۱- مقدمه

امروزه طراحی شهری بیش از هر زمان دیگر مورد توجه محافل علمی، و همچنین نهادهای رسمی و دولتی قرار گرفته است. بذل توجه گسترده به دانش و هنر طراحی شهری ناشی از سودمندی‌ها و نقش‌های نوی است که هر روزه تحقیقات جدید برای آن برمی شمارند. پژوهش‌های اخیر سهم انکارناپذیر طراحی شهری مطلوب را در ایجاد ارزش افزوده اقتصادی، اجتماعی و محیطی اثبات کرده است [۱]. همچنین پژوهش‌های جدید نقش طراحی شهری و محیط‌های واجد کیفیت برتر را در جذب نیروهای انسانی نخبه که اصطلاحاً «طبقه خلاق» جامعه نامیده می‌شوند و به عنوان موتور محرکه اقتصادهای دانش پایه، توان رقابت اقتصادی شهر را افزایش می‌دهند مورد تأکید قرار داده است [۲ و ۳]. از سوی دیگر، محافل رسمی نیز به طراحی شهری اقبال بیشتری نشان داده‌اند و بعضاً نقش رهبری، هماهنگ کننده و ستون فقرات نظام برنامه‌ریزی شهری را برای آن قائل شده‌اند. در این زمینه می‌توان به گرایش برخی کشورها، همچون انگلستان و استرالیا، به سمت تهیه «برنامه‌های طرح-محور» اشاره کرد [۴]. افزایش تقاضا برای استخدام متخصصان طراحی شهری طبیعتاً افزایش عرضه و افتتاح دوره‌های جدید دانشگاهی را ضرورت بخشیده است.

مشابهت‌های موجود در
برنامه‌های دانشگاه‌های
گوناگون بسیار گسترده‌اند.
کلیه برنامه‌ها در باور و تعهد به
گسترده‌ی دانش مورد نیاز و
میان رشته‌ای بودن آن
شریک‌اند و درک و فهم
فرایندهای اقتصادی، سیاسی،
فرهنگی و اجتماعی را برای
انجام طراحی شهری ضروری
می‌دانند

همزمان با توسعه کمی آموزش طراحی شهری، همان گونه که در این نوشتار مطرح خواهد گردید، تعداد زیادی از دوره‌های آموزش طراحی شهری طی پنج سال گذشته به بازنگری کیفی برنامه درسی خود پرداخته‌اند تا فارغ التحصیلان قادر گردند با کسب دانش و مهارت‌های روز آمد، در آینده وظیفه حرفه‌ای خود را به شکل مؤثرتری ایفا کنند.

در ایران نیز طی دهه گذشته اقبال زیادی به طراحی شهری نشان داده شده و از این رو بحث آموزش آن نیز به یکی از دغدغه‌های مهم جامعه دانشگاهی بدل گردیده است.

این گرایش با پرسش‌های نظری متعددی در حوزه آموزش طراحی شهری و روش‌های ارتقای کیفی آن رو به رو بوده است. برخی از پرسش‌های مذکور به مسائلی همچون «مأموریت و چشم‌انداز گروه‌های آموزشی طراحی شهری در ایران»، «دانش و مهارت‌های اساسی مورد نیاز طراحان شهری»، «زنجیره مناسب کارگاه‌های طراحی شهری»، «شیوه‌های مناسب آموزشی»، «ارتباط دوره کارشناسی ارشد با مقاطع پایین‌تر و بالاتر از خود» و نظایر اینها ارتباط می‌یابد. برای یافتن پاسخ این سؤالات لازم بود که مطالعات نظری گسترده‌ای صورت پذیرد و تجربیات تعدادی از دانشگاه‌های پیشرفته جهان مورد بررسی قرار گیرد [۵].

هدف این نوشتار، پرداختن به این سؤال است که: «دانش و مهارت‌های اساسی مورد نیاز طراحان شهری در جهان امروز کدام‌اند و چه الزاماتی را در بازنگری برنامه درسی دوره کارشناسی ارشد دانشگاه‌های ایران ایجاد می‌کنند؟» این نوشتار از شش بخش تشکیل شده است. در بخش نخست ظهور رشته طراحی شهری و افتتاح اولین دوره‌های دانشگاهی آن مورد بحث قرار می‌گیرد. سپس محتوای آموزشی دوره‌های طراحی شهری بررسی می‌گردد و بر مشابهت‌ها و تفاوت‌های آن‌ها تأکید می‌شود. در بخش بعد به روش‌های آموزشی این رشته پرداخته می‌شود و دیدگاه‌های مختلف در مورد شیوه‌های آموزش عملی طراحی شهری مورد اشاره قرار می‌گیرد. سپس انواع دانش و مهارت‌های اساسی طراحی شهری از دیدگاه معلمان و استخدام کنندگان طراحان شهری مورد بحث قرار می‌گیرد و سطح حداقل دانش و مهارت‌های مورد نیاز معرفی می‌گردد. نهایتاً در بخش نتیجه‌گیری، نکات مهم جمع‌بندی می‌شود و توصیه‌هایی برای کاربست در برنامه آموزشی طراحی شهری در ایران ارائه می‌گردد.

۲- ظهور دوره‌های آموزشی طراحی شهری

اندیشه تأسیس دوره‌های تخصصی طراحی شهری به حدود چهار دهه قبل بازمی‌گردد. اولین مباحث پیرامون راه‌اندازی چنین دوره‌ای در سال ۱۹۵۶ و در کنفرانسی که در کمبریج ماساچوست برگزار شد صورت پذیرفت و متعاقباً اولین دوره دانشگاهی این رشته در سال ۱۹۶۰ در دانشگاه هاروارد افتتاح گردید (Symes, 1985, 60-70).

در بریتانیا برای نخستین بار در سال ۱۹۶۹ پیشنهاد به رسمیت شناخته شدن دوره‌های تخصصی طراحی شهری مطرح گردید و به دنبال آن تعدادی از دوره‌های دانشگاهی طراحی شهری افتتاح شد که از آن جمله می‌توان به تأسیس دوره کارشناسی ارشد طراحی شهری دانشگاه «آکسفورد بروکس» (پلی تکنیک آکسفورد سابق) در سال ۱۹۷۰ و برنامه‌های طراحی شهری دانشگاه‌های «ادینبورو» و «سنترال لندن» اشاره کرد [۶]. در زمان حاضر حدود بیست برنامه آموزشی طراحی شهری در بریتانیا وجود دارد.

سابقه آموزش طراحی شهری در ایران به سال ۱۳۵۰ و در قالب گرایش طراحی شهری دوره کارشناسی ارشد

دو دیدگاه عمده در خصوص چگونگی آموزش عملی طراحی شهری وجود دارد که عبارتند از: (الف) روش "کارگاه طراحی"؛ و (ب) روش "مورد پژوهی و کارورزی"

شهرسازی دانشگاه تهران برمی‌گردد. در سال ۱۳۷۱ دوره کارشناسی ارشد طراحی شهری در دانشگاه معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی افتتاح گردید و در سال‌های اخیر نیز دانشگاه علم و صنعت اقدام به راه‌اندازی دوره کارشناسی ارشد طراحی شهری کرده است. در زمان حاضر آموزش طراحی شهری در ایران به سه دانشگاه مذکور محدود است و از نظر سابقه تاریخی، آموزش این رشته در ایران حدود سه دهه قدمت دارد (مولوی، ۱۳۷۶؛ ۸۳-۸۷). با این حال ظهور دوره‌های آموزشی طراحی شهری در عرصه جهانی قدمت بیشتری دارد و هر گونه مطالعه‌ای که در خصوص ظهور این دوره‌های آموزشی صورت گیرد، بی‌تردید نمی‌تواند از بررسی روند شکل‌گیری این رشته در ایالات متحده آمریکا و نقشی که شخصیت‌های برجسته‌ای نظیر "خوزه لویی سرت"، "دنيس اسکات براون" و "کالین رو" در این روند ایفا کرده‌اند، صرف‌نظر کند.

در پی توقف برگزاری "کنگره سیام" (کنگره معماری مدرن)، "خوزه لویی سرت" مصمم بود تا به تلاش خود برای تدوین منشوری به نام "منشور سکونتگاه"، که قبل از انحلال سیام در دستور کار آن سازمان قرار داشت، مداوم بپردازد. زیگفرید گیدئون می‌نویسد: «خوزه لویی سرت بر این باور بود که روح سیام می‌بایست همچنان در معماری تداوم یابد، لیکن لازم است که بر حسب سیام از آن برداشته شود و در چارچوب تعدادی از دانشگاه‌ها به صورت عملی و به دور از مباحث نظری ادامه پیدا کند». به بیان ساده‌تر، تصمیم این بود که تبادل دانشجو و استادان معماری در سراسر جهان به محوریت دانشگاه هاروارد صورت پذیرد.

برای شروع این فرایند، در سال ۱۹۵۶ "اولین کنفرانس طراحی شهری" به همت خوزه لویی سرت در دانشگاه هاروارد سازمان داده شد. این کنفرانس از نظر نقش تاریخی آن در ظهور رشته طراحی شهری، اهمیت بسیار دارد [۷]. برخی از شرکت‌کنندگان در اولین کنفرانس طراحی شهری عبارت بودند از:

ریچارد نوترا، ویکتور گروئن، گیورگی کیس، ادموند بیکن، لوید رادوین، جین جیکابز (که در آن زمان روزنامه‌نگار معماری بود)، گارت اکبو، لوئیس مامفورد (مدرس رشته برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای دانشگاه پنسیلوانیا و متعاقباً دانشگاه ام. آی. تی.) و تعدادی از مقامات از جمله شهردار وقت شهر پیتزبورگ. در گزارشی که از نتایج کنفرانس انتشار یافت، خوزه لویی سرت طراحی شهری را به عنوان "بخشی از برنامه‌ریزی شهری که با فرم کالبدی شهر سروکار دارد" تعریف می‌کند و سپس این شعار را مطرح می‌سازد که "طراحی شهری قبل از هر چیز لازم است به شهر و اهمیت آن در پیشرفت انسان و فرهنگ او باور عمیق داشته باشد".

کنفرانس سال ۱۹۵۶ منجر به پایه‌گذاری و تأسیس اولین دوره طراحی شهری در دانشگاه هاروارد در سال ۱۹۶۰ گردید. در اولین دوره طراحی شهری، خوزه لویی سرت، زیگفرید گیدئون و برخی دیگر از طرفداران جریان "سیام" به عنوان استاد و افرادی همچون "قومیه‌یکوماکی" به عنوان دانشجو در آن مشغول به فعالیت شدند. در پی تأسیس دوره طراحی شهری هاروارد که تحت عنوان "کارشناسی ارشد معماری در طراحی شهری" صورت پذیرفت، دوره‌های دیگری نیز در دانشگاه آمریکا پایه‌ریزی شد که از جمله نخستین دوره‌ها باید به دوره کارشناسی ارشد طراحی شهری دانشگاه واشینگتن در سنت لوئیس در سال ۱۹۶۳ و کارشناسی ارشد طراحی شهری دانشگاه کلمبیا در سال ۱۹۶۴ اشاره کرد [۸].

۳- محتوای آموزشی دوره‌های طراحی شهری

اهمیت موضوع آموزش طراحی شهری به گونه‌ای بوده است که همزمان و حتی پیش از افتتاح اولین دوره دانشگاهی این رشته، کنفرانس‌هایی در مورد آن برگزار گردیده است. گاهشمار برخی از کنفرانس‌هایی که حول مسائل آموزش دانشگاهی طراحی شهری برگزار گردید، و یافته‌های آن، بخش مهمی از متون آموزش این رشته را تشکیل می‌دهد، بدین شرح‌اند:

سال ۱۹۵۶: اولین کنفرانس طراحی شهری در دانشگاه هاروارد در شهر بوستون ماساچوست برگزار شد که شرح مختصری از آن در مقدمه همین نوشتار ارائه گردید [۹].

سال ۱۹۸۱: گردهمایی مدرسان طراحی شهری آمریکای شمالی در "سن خوان" پورتوریکو برگزار شد و نتایج آن در کتابی تحت عنوان "آموزش برای طراحی شهری" با مقالاتی از کوین لینچ، داندل اپلبارد، جان لنگ، جانانان بارنت، دنيس اسکات براون و دیگران انتشار یافت [۱۰]. سال ۱۹۹۰: سمپوزیوم آموزش طراحی شهری در ماه فوریه در لندن برگزار شد و نتایج آن در "فصلنامه طراحی شهری شماره ۳۶" انتشار یافت [۱۱]. سال ۱۹۹۷: کنفرانس "آینده آموزش طراحی شهری: پرکردن شکاف"، مشترکاً به همت "مرکز مشترک طراحی شهری دانشگاه آکسفورد بروکس" و "گروه طراحی شهری" در ماه آوریل در انگلستان برگزار شد. نتایج این کنفرانس در قالب چهار مقاله در "فصلنامه طراحی شهری شماره ۶۴" منتشر گردید [۱۲].

سال ۲۰۰۲: جدیدترین کنفرانس آموزش طراحی شهری تحت عنوان "طراحی شهری: حرفه، آموزش، اصول" در

ماه آوریل این سال در نیویورک به طور مشترک به وسیله دانشگاه هاروارد، دانشگاه کلمبیا و انستیتو "ون الن" برگزار شد. نتایج این کنفرانس که به بررسی تطبیقی هشت دوره کارشناسی ارشد طراحی شهری در آمریکا می‌پرداخت، به همراه هشت مقاله که به وسیله مدیران گروه‌های آموزشی دوره‌های مذکور نگاشته شده، در دو مجلد انتشار یافته است. مقالات مدیران گروه‌های آموزشی مذکور، علاوه بر تشریح اصول و مبانی آموزشی طراحی شهری در دانشگاه‌های مختلف بعضاً حاوی نقشه راه آینده آموزش طراحی شهری است [۱۳].

۱-۳- تنوع دوره‌های آموزشی طراحی شهری

بررسی دوره‌های گوناگون طراحی شهری که دانشگاه‌های مختلف ارائه کرده‌اند تنوع گسترده آموزش این رشته را چه به لحاظ عنوان دوره و چه از نظر محتوا و فلسفه تعلیماتی، آشکار می‌سازد. در زمان حاضر آموزش دانشگاهی طراحی شهری عمدتاً در مقطع کارشناسی ارشد ارائه می‌گردد و اخیراً تلاش‌هایی نیز برای راه‌اندازی دوره‌های دکتری طراحی شهری آغاز شده است. براساس "جدول شماره یک" که عناوین دوره‌های آموزشی طراحی شهری دانشگاه‌های مختلف

را به دست می‌دهد، می‌توان تنوع مدارک دانشگاهی صادر شده به وسیله مؤسسات را نتیجه‌گیری کرد. با این حال، گفتنی است چهار نوع مدرک کارشناسی ارشد طراحی شهری رایج‌ترین مدارک کنونی این رشته‌اند [۱۴]. تنوع عناوین دوره‌هایی که در "جدول شماره یک" آمده است، بیش از هر چیز نشان‌دهنده تنوع فلسفه آموزشی طراحی شهری در دانشگاه‌های ارائه‌کننده است.

"ان ورنز مودن" برنامه‌های طراحی شهری دانشگاه‌های آمریکا را به طور کلی به سه دسته تقسیم می‌کند: گروهی از برنامه‌ها به فرهنگ فکری رشته معماری وابسته‌اند (نظیر دانشگاه هاروارد)؛ گروه دیگر به فرهنگ فکری رشته برنامه‌ریزی شهری وابسته‌اند (نظیر دانشگاه کالیفرنیا در لوس‌آنجلس)، و نهایتاً گروه دیگری از برنامه‌های طراحی شهری در میانه دو فرهنگ فکری معماری و برنامه‌ریزی شهری قرار دارند (نظیر دانشگاه ام. آی. تی. و دانشگاه کالیفرنیا در برکلی (50, 2002 Moudon). همان گونه که در "جدول شماره یک" مشاهده می‌شود، برخی از دانشگاه‌ها نیز از عناوین بسیار خاص و منحصر به فردی استفاده می‌کنند که عمدتاً از جریانات مسلط روز و سیاست‌های ملی شهرسازی آن کشورها ریشه می‌گیرند. به طور مثال، با توجه به سیاست رنسانس و نوزایی شهری در انگلستان دانشگاه‌های "لندن شمالی" و "لیورپول" از کلید واژه‌های سیاست مذکور در عنوان دوره خود بهره‌برده‌اند.

در آمریکا نیز تحت تأثیر جنبش نیوآوربانیزم، دوره‌ای در دانشگاه میامی با مشارکت تعدادی از پیشگامان نهضت مذکور نظیر "آندره دوانی" و "الیزابت پلاتر زیبرگ" افتتاح گردیده، که از کلید واژه‌های آن جنبش در عنوان دوره دانشگاهی سود برده شده است.

جدول شماره ۱- تنوع دوره‌های آموزشی طراحی شهری (منبع: مؤلف)

عنوان دوره به فارسی	عنوان دوره به انگلیسی	دانشگاه‌های ارائه‌کننده دوره
کارشناسی ارشد معماری در طراحی شهری	Master of Architecture in Urban Design	هاروارد، آریزونا، کلرادو، واشینگتن (سنت لوئیس)
کارشناسی ارشد طراحی شهری	Master of Urban Design	کالیفرنیا (برکلی)، واشینگتن (سنت لوئیس)، بیروت (امریکایی)، وست مینستر
کارشناسی ارشد طراحی شهری	MSc in Urban Design	هریوت - وات (اسکاتلند)، ادینبورو (اسکاتلند)، استراتکلاید (اسکاتلند)
کارشناسی ارشد طراحی شهری	MA in Urban Design	آکسفورد بروکس، منچستر
دیپلم حرفه‌ای طراحی شهری	Diploma in Urban Design / Professional	هریوت وات (اسکاتلند)، ادینبورو (اسکاتلند)، استراتکلاید (اسکاتلند)
گواهنامه طراحی شهری / گرایش طراحی شهری	Urban Design Certificate / Concentration in Urban Design	کالیفرنیا جنوبی، سیدنی، استرالیای جنوبی، ام آی تی، دانشگاه ایالتی نیویورک (بوفالو)
دکتری طراحی شهری	Integrated PhD Degree in Urban Design	نیوکاسل این تاین
	PhD in Urban Design City Research	آکسفورد بروکس
	PhD in Environmental Design	ویرجینیانک (پلی تکنیک و دانشگاه ایالتی ویرجینیا)
	MArch. In Town Desang	میامی - آمریکا
	MA in City Design and Regeneration	لندن شمالی
	MA in Urban Environmental Design	متروپولیتن لیدز (انگلستان)
	MA in Contemporary Urban Renaissance	لیورپول
	Master of Built Environment	صنعتی کوپنلند (استرالیا)
	Master of Planning and Design	ملبورن
	Master of Urban Development and Design	نیوساوت ولز
MA in Urban Landscape Design	نیوکاسل این تاین	

۲-۳- مشابهت‌ها و تفاوت‌های محتوایی برنامه‌های درسی

بررسی محتوای آموزشی برنامه‌های درسی رشته طراحی شهری در هشت دانشگاه ایالات متحده نشان می‌دهد که میان این برنامه‌ها مشابهت‌ها و تفاوت‌های مشخصی وجود دارد (جدول شماره ۲) که در ادامه به آنها اشاره می‌شود.

الف- مشابهت‌ها

مشابهت‌های موجود در برنامه‌های دانشگاه‌های گوناگون بسیار گسترده‌اند. کلیه برنامه‌ها در باور و تعهد به

گسترده‌تری دانش مورد نیاز و میان رشته‌ای بودن آن شریک‌اند و درک و فهم فرایندهای اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی را برای انجام طراحی شهری ضروری می‌دانند. دانشگاه‌های مختلف، به درجات شدت و ضعف متفاوت برای تأمین دانش مذکور، از استادان رشته‌های دیگر سود می‌برند.

بسیاری از دانشگاه‌ها، از طراحی شهری به عنوان رشته‌ای "واسطه" و به مثابه پلی که شکاف میان حوزه‌های دانشی موجود را می‌پوشاند تعریف می‌کنند. براساس چنین تعریفی، دانشگاه‌های مختلف از نظر نوع دروس و محتوای آموزشی خود مشابهت فراوان یافته‌اند. دروس مشترک میان دانشگاه‌ها شامل دروس تاریخ شهر، اقتصاد املاک و مستغلات، سیاستگذاری، و همچنین تکنیک‌هایی نظیر آمار، سیستم‌های اطلاعات جغرافیایی، و طراحی به کمک کامپیوتر است. در کلیه دانشگاه‌های مورد مطالعه از "کارگاه طراحی شهری" برای آموزش استفاده شده است. در این دانشگاه‌ها از کارگاه برای سنتز اطلاعاتی استفاده می‌شود که پیشاپیش در قالب دروس نظری و سمینارها به دانشجویان ارائه گردیده، و این بار به منظور حل مسائل مشخص یک سایت معین به کار گرفته می‌شود.

از دیگر وجوه مشترک برنامه‌های درسی دانشگاه‌های مختلف، تلاش همه آنها در مواجهه و درگیری با مسائل واقعی شهرهاست. گرچه در برخی از دانشگاه‌ها، یکی از کارگاه‌های مقدماتی به مسائل تجربیدی اختصاص داده شده، لیکن کلیه برنامه‌ها پرداختن به مسائل واقعی شهرها را دستمایه اصلی امر آموزش طراحی شهری ساخته‌اند و کندوکاو در مورد وضعیت شهرها را از طریق کارگاه‌های طراحی که به مسائل سایت‌های معینی از شهر می‌پردازند پیگیری می‌کنند. در کارگاه‌های طراحی شهری معمولاً از شهری که دانشگاه در آن واقع شده است به عنوان آزمایشگاهی برای کشف و شناخت مسائل شهری استفاده برده می‌شود.

بسیاری از برنامه‌های مورد مطالعه، تلاش داشته‌اند تا میان "دانشگاه" و "حرفه" از طریق دعوت و جلب مشارکت متخصصان حرفه‌مند در کارگاه‌های طراحی، پل ارتباطی برقرار کنند. همچنین برخی از دانشگاه‌ها با دریافت سفارش کار از شهرداری‌ها، ادارات شهرسازی و دیگر طرف‌های ذی‌نفع، کارگاه‌های خود را بر موضوعات مورد نظر کارفرمایان مذکور متمرکز کرده‌اند.

اکثر دانشگاه‌ها تلاش داشته‌اند تا در کنار پرداختن به مسائل محلی، به موضوعات بین‌المللی نیز توجه کنند. این امر

محتوای آموزشی دوره‌های مختلف معمولاً از تلاقی سیاست‌های کلان شهرنشینی - شهرسازی کشورها در مقیاس ملی و فلسفه آموزشی ویژه هر دانشگاه در مقیاس محلی شکل می‌گیرد

از طریق ارائه کارگاه‌هایی که مستلزم انجام سفر به دیگر کشورهاست و یا از طریق گرفتن سفارش کار از کارفرمایان خارجی صورت پذیرفته است.

ب- تفاوت‌ها

اگر چه مشابهت‌های صریحی در ساختار و محتوای برنامه‌های آموزشی طراحی شهری به چشم می‌خورد، لیکن در بررسی دقیق‌تر تفاوت‌های مهمی را نیز می‌توان در میان برنامه‌ها تشخیص داد. بیانیه اهداف دوره‌ها، فهرست منابع مطالعاتی و محتوای ویژه هر یک از دروس بر وجود طیفی از رویکردهای گوناگون دلالت می‌کند. تم‌های متفاوتی که در دوره‌های مختلف مورد توجه بوده‌اند، بر واگرایی نظری دوره‌ها در خصوص پیش فرض‌های آنها در مورد ویژگی‌های بنیادین "طراحی شهری خوب" اشاره دارد. برخی از شکاف‌های موجود میان برنامه‌های آموزشی دانشگاه‌های مختلف عبارتند از: "یادگیری از گذشته و الگوهای تاریخی" در مقابل "خیال‌پردازی‌های آینده‌گرایانه"؛ "پذیرفتن و اصلاح وضع موجود" و در مقابل "تحلیل انتقادی وضع موجود ایجاد تغییر"؛ "دنباله‌روی از فرم‌های شهر سنتی" در مقابل "دنباله‌روی از فرم‌های شهری موزاییکی و نامتجانس فراصنعتی".

در حالی که برخی از دانشگاه‌ها صراحتاً از رویکرد خاصی (نظیر "مکان‌سازی"، "نیواوربانیسم" و "رشد هوشمند") دفاع و پیروی می‌کنند، برخی دیگر از دانشگاه‌ها حوزه‌های عام‌تری، نظیر محیط‌گرایی و توسعه جوامع محلی را به عنوان حوزه‌های مورد توجه خود اعلان داشته‌اند. گروه دیگری از دانشگاه‌ها نیز نه بر اساس رویکرد، بلکه براساس نوع و گونه خاصی از شهر، برنامه آموزشی خود را جهت داده‌اند. به طور خلاصه، این گونه تفاوت‌های اساسی که در کانون توجه و رویکرد برنامه‌های آموزشی طراحی شهری وجود دارد، در مرحله عمل به ارائه راه‌حل‌های رقیب برای این پرسش همیشگی طراحی شهری که "شهر خوب چیست؟" می‌انجامد.

جدول شماره دو - بررسی تطبیقی برنامه درسی دوره‌های کارشناسی ارشد طراحی شهری تعدادی از دانشگاه‌های ایالات متحده (منبع: مؤلف)

دانشگاه	طول دوره	سال تأسیس	سال تدوین برنامه جدید	درس‌های اصلی	درس‌های غیر اصلی	تعداد کارگاه‌های طراحی	کارگاه‌های کارگاه‌های
سمیتی کالج - دانشگاه نیویورک	۱ سال (۲ ترم)	۱۹۷۱	۲۰۰۰	۲ کارگاه ۶ سمینار	دانشجو می‌تواند در هر درسی در سیستم دانشگاه نیویورک ثبت‌نام کند	۲ کارگاه (به صورت زنجیره)	۲ کارگاه (به صورت زنجیره)
دانشگاه کلیمیا	۱/۵ سال (۲ ترم)	۱۹۶۴-۶۵	۱۹۹۲	۲ کارگاه ۴ سمینار ۱ کارگاه (تکنیکولوژی دیجیتال)	۲ درس	۲ کارگاه (به صورت زنجیره)	۲ کارگاه (به صورت زنجیره)
هاروارد	۲ سال (۲ ترم)	۱۹۶۰	۱۹۹۲	۲ کارگاه ۲ سمینار	۷ درس: تاریخ یا تئوری طراحی شهری: ابعاد مالی توسعه شهری: سیستم‌ها و روش‌های طراحی شهری	۱ کارگاه اجباری ۲ کارگاه اختیاری	۱ کارگاه اجباری ۲ کارگاه اختیاری
بسرکلی - دانشگاه کالیفرنیا	۲ سال (به علاوه رساله)	۱۹۹۹	-	۱ کارگاه ۲ سمینار ۱ رساله	۱ درس: روش‌های طراحی شهری ۲ درس: تاریخ و تئوری	۱ کارگاه اجباری ۱ کارگاه اختیاری	۱ کارگاه اجباری ۱ کارگاه اختیاری
میشیگان	۱ سال (۲ ترم)	۲۰۰۱	-	۲ کارگاه ۳ سمینار	۴ درس: مدیریت بازرگانی؛ سیاستگذاری همگانی؛ کارهای اجتماعی مهندسی؛ منابع طبیعی و محیط	۲ کارگاه (به صورت زنجیره)	۲ کارگاه (به صورت زنجیره)
تورونتو	۲ سال (۲ ترم)	۲۰۰۰	-	۲ کارگاه ۵ سمینار	۷ درس	۱ کارگاه اجباری ۱ کارگاه اختیاری	۱ کارگاه اجباری ۱ کارگاه اختیاری
واشینگتن (سندنویس)	۱/۵ سال (۲ ترم)	۱۹۶۰	۲۰۰۱	۲ کارگاه ۲ سمینار	۲ درس انتخابی ۱ درس از: توسعه اجتماعی، تاریخ و تئوری توسعه شهر، یا سیستم‌های محیطی	۲ کارگاه (به صورت زنجیره)	۲ کارگاه (به صورت زنجیره)
واشینگتن (سیادل)	۲ سال (۷ ربع)	۱۹۶۰	اواسط دهه ۱۹۸۰	۲ کارگاه ۵ سمینار	۱ درس: فرم و تاریخ شهر ۲ درس: روش‌های طراحی شهری	۲ کارگاه ۱ درس: برنامه‌ریزی و توسعه کمی ۱ درس توسعه شهری	۲ کارگاه ۱ درس: برنامه‌ریزی و توسعه کمی ۱ درس توسعه شهری

۴- روش‌های آموزش در دوره‌های طراحی شهری

۴-۱- چارچوب کلی روش‌های آموزشی

بر مبنای مطالعه برنامه درسی رشته طراحی شهری در ده دانشگاه در کشورهای امریکا و بریتانیا (Symes, 1985, 67)، مشخص گردیده است که از پنج روش آموزشی به ترتیب زیر استفاده می‌شود:

کارگاه‌های طراحی شهری؛ کلیه دوره‌ها از کارگاه طراحی به عنوان روشی آموزشی استفاده می‌کنند. برخی از دانشگاه‌ها

بر اساس نظریه "دانلد
اپیلارد" سه الگوی اصلی
از عمل طراحی شهری
وجود دارد: "الگوی
طراحی شهری ساخت و
سازگرا"، "الگوی طراحی
شهری حفاظت گرا" و
"الگوی طراحی شهری
جامعه گرا"

برای دانشجویان فاقد مهارت‌های گرافیکی لازم، کارگاه‌های مقدماتی و جبرانی برگزار می‌کنند. در بسیاری از دوره‌ها، کارگاه طراحی عملاً محور آموزش را تشکیل می‌دهد که به دو صورت "تحلیلی" و "ترکیبی" ارائه می‌شود.

سمینارها: بسیاری از دوره‌ها از سمینار و کلاس‌های مباحثه‌ای برای ارائه مطالب استفاده می‌کنند. سمینارها ماهیتاً مطالعات کاربردی‌اند که دانشجو نتایج آن را نه در قالب گرافیکی، بلکه عمدتاً به صورت شفاهی ارائه می‌کند. در این روش، به موازات طرح مباحث نظری و تجربی در کلاس، مباحثه و گفت و گو نیز صورت می‌پذیرد.

کلاس‌های درسی (درس - گفتار اجباری): ارائه نظام‌مند یافته‌های طراحی شهری به صورت درس در کلاس از بخش‌های مهم آموزش است و تقریباً پنجاه درصد محتوای آن را تشکیل می‌دهد. در برخی از دروس از دانشجویان انتظار می‌رود در طول ترم یک "مقاله" تهیه کنند. با وجود این، روش اصلی آزمون همچنان روش برگزار کردن امتحان کتبی است.

کلاس‌های درسی (درس - گفتارهای اختیاری): کم و بیش دوره‌های طراحی شهری، تعدادی از مواد درسی را در دپارتمان خود و یا سایر دپارتمان‌های دانشگاه به عنوان واحدهای اختیاری معرفی می‌کنند.

رساله: در تعدادی از برنامه‌های دانشگاهی، تهیه یک پایان نامه، به صورت کتبی و یا به شکل پروژه طراحی نهایی، شرط ضروری فراغت از تحصیل محسوب می‌گردد. معمولاً عدم ضرورت تهیه رساله در دوره‌های موسوم به "دیپلم حرفه‌ای طراحی شهری" و ضرورت تهیه رساله در دوره‌های "کارشناسی ارشد طراحی شهری" از وجوه اصلی تفاوت این دو نوع دوره است.

در مورد استفاده از "کارگاه طراحی" در آموزش طراحی شهری، مناقشات نظری عمیقی میان متخصصان تعلیم و تربیت این رشته وجود دارد که در قسمت زیر تحت عنوان روش‌های آموزش عملی طراحی شهری مورد بحث قرار می‌گیرد.

۲-۴- روش‌های آموزش عملی طراحی شهری

یکی از مباحث اساسی در تعلیم و تربیت طراحی شهری، یافتن روش مناسب آموزش مهارت‌های عملی این رشته به دانشجویان است. اگر چه در اکثریت قریب به اتفاق دوره‌های دانشگاهی، از روش "کارگاه طراحی" به عنوان محمل و محیط مناسبی برای ایجاد مهارت‌های لازم در دانشجویان استفاده شده است. با وجود این برخی از صاحب‌نظران برجسته طراحی شهری، در کارایی این روش آموزشی تردیدهای جدی ابراز داشته‌اند.

به نظر می‌رسد دو دیدگاه عمده در خصوص چگونگی آموزش عملی طراحی شهری وجود دارد که عبارتند از: (الف) روش "کارگاه طراحی" [۱۵]؛ و (ب) روش "مورد پژوهی و کارورزی" [۱۶].

۱-۲-۴- روش "کارگاه طراحی"

استفاده از زنجیره‌ای از کارگاه‌های متوالی طراحی شهری، شیوه‌ای است که امروزه در اغلب دانشگاه‌های جهان برای آموزش عملی طراحی به کار برده می‌شود. "جان لنگ" معتقد است که هدف چنین زنجیره‌ای از کارگاه‌های طراحی، پرورش توانایی دانشجویان برای تدوین فرایندهای تصمیم‌سازی، سیاست‌ها و محصولات طراحی شهری است. از این رو وی بر این باور است که هیچ‌گونه جایگزین دیگری برای کارگاه‌های طراحی شهری، از نظر ویژگی‌های بی‌همتای آن "همچون امکان فراگیری به وسیله انجام دادن کار" و "تجربه مسئله‌گشایی" وجود ندارد (Lang, 1982, 71). همچنین "کات برت" نشان داده است که نوع بستر مورد مداخله و موضوعات کارگاه طراحی شهری به میزان زیادی در آموزش ابعاد گوناگون مسائل طراحی شهری نقش دارد (Cuthbert, 2001, 279-316). "جدول شماره ۳" زنجیره کارگاه‌های طراحی شهری را در تعدادی از دانشگاه‌ها نشان می‌دهد.

۲-۲-۴- روش مورد پژوهی و کارورزی

برخی از صاحب‌نظران با انتقاد از نارسایی‌های روش کارگاه‌های طراحی شهری، روش "مورد پژوهی و کارورزی" را به عنوان شیوه جایگزین پیشنهاد می‌کنند. "جان اتان بارت"، طراح شهری برجسته بر این باور است که طراحی شهری، در مقایسه با طراحی یک محوطه و یا ساختمان، نیازمند فرایندهای متفاوتی است چرا که با فعالیت‌های دولت، اجتماع، سرمایه‌گذاران و صاحبان مشاغل سروکار دارد. زنجیره در هم تنیده این رویدادها، پیچیده‌تر از آفریدن یک ساختمان منفرد است و شبیه سازی چنین زنجیره‌ای در محیط کارگاه‌های دانشگاه بسیار مشکل و شاید ناممکن باشد. از این رو، وی نتیجه می‌گیرد که شیوه سنتی کارگاه‌های آموزش طراحی نمی‌تواند در مورد طراحی شهری به همان میزان کارگاه‌های طراحی در رشته معماری موفق باشد.

متعاقباً، بارت روش مورد پژوهی را که در آن دانشجویان به مطالعه و تحلیل پروژه‌های واقعاً اجرا شده طراحی شهری می‌پردازند توصیه می‌کند. وی بدین منظور دعوت از استادان مدعو را برای معرفی و ارائه تجربه طراحی شهری در جهان واقعی پیشنهاد می‌کند. در شیوه پیشنهادی بارت، که در سیتی کالج دانشگاه شهر نیویورک به کار گرفته می‌شود،

دانشجویان به طور همزمان در دوره تحصیل خود به کارورزی (۱۷) در مؤسسات و شرکت‌های مورد تأیید دانشگاه به تجربه طراحی شهری در جهان واقعی می‌پردازند (Barnett, 1982, 85-88).

جدول شماره سه - دروس و کارگاه‌های طراحی شهری در دانشگاه‌های مختلف - سال ۲۰۰۴ میلادی (منبع: گلکار، ۱۳۸۲، زنجیره کارگاه‌های طراحی شهری)

دانشگاه	عنوان دوره	دپارتمان	کارگاه طراحی شهری (تعداد)	کارگاه طراحی شهری (موضوع)	ترکیب کلی دروس
استادکلاید	کارشناسی ارشد طرح شهری دیپلم طراحی شهری	معماری	کارگاه	• کارگاه مدخله در مقیاس شهر • کارگاه مدخله در مقیاس محله / ناحیه • کارگاه مدخله در مقیاس فضای شهری	۲ مدل دروس: • تئوری و تاریخ طراحی شهری • عمل طراحی شهری در توسعه • کیفیت محوری شهر و فضا شهری • مباحثات تخصصی: اجتماعی، اکولوژی شهری • کارگاه‌های طراحی شهری
میشگان	کارشناسی ارشد طراحی شهری	معماری	کارگاه (۲۰۶ واحد)	• طراحی شهری توسعه‌های جدید (ترانس بکر) • طراحی شهری میان‌ترازا (ترانزیت‌های موجود) • طراحی شهری در کشورهای مختلف (موضوع بین‌المللی)	• تاریخ فرم شهر • تئوری‌های طراحی شهری • روش‌های طراحی شهری • عمل طراحی شهری • سمپلر استنتیوی طراحی شهری شهرداران • کارگاه‌های طراحی شهری
ام آی تی	گواهنامه طراحی شهری برای کارشناسی ارشد معماری کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی شهری	مشترک میان معماری و مخابرات و برنامه‌ریزی شهری	کارگاه	• طراحی یک محله (پروپوز)	
کلمبیا	کارشناسی ارشد معماری و طراحی شهری	مدرسه تحصیلات تکمیلی معماری، برنامه‌ریزی و مرمت	کارگاه (۲۰۹ واحد)	• کارگاه مقدماتی (در مقیاس یک سایت شهری) • کارگاه میان رشته‌ای (در مقیاس حومه‌های نزدیک شهر) • طرح تر مقیاس کلان شهر (مجموعه شهری نو شهرهای مختلف جهان)	جما ۲۵ واحد درسی: • سمپلر طراحی شهری (۳ سمپلر) • مطالعات شهر نیویورک • درس اختیاری (۲ درس) • کارگاه‌های طراحی شهری
مپاس	کارشناسی ارشد معماری، طراحی شهری و محله‌های حومه	معماری	کارگاه	• کارگاه طراحی شهری • کارگاه طراحی سکون • کارگاه طراحی محله‌های حومه شهر	اندره درسی و الواجب پلانر زیبرگ (در نظر به بودژان جنبش نیویورک از گاردنگان این برنامه مستند) جما ۲ واحد درسی • ۳ سمپلر • ۲ درس اختیاری • کارگاه
نیورن	کارشناسی ارشد طراحی شهری	معماری	کارگاه	• طراحی شهری یک سایت • طراحی شهری پایدار • طراحی شهری در مقیاس کلان	
سینس	کارشناسی ارشد طراحی شهری	معماری	کارگاه (۲۰۱۱ واحد)	• طراحی شهری ناحیه مرکز شهر • طراحی محله‌های حومه یا پردیس‌ها	
سینس - کالج - نیویورک	کارشناسی ارشد طراحی شهری	مدرسه معماری، طراحی شهری و منظر	کارگاه (۲۰۴ واحد)	• طراحی شهر خود اکتفا (در شرایط درسی) • طراحی منطقه بزرگی از نیویورک (در شرایط واقعی)	• تاریخ فضای شهری (۲ درس) • مطالعات شهری • اکولوژی شهری (۲ درس) • مطالعات شهری (شهر و مینسا) • کارگاه‌های طراحی شهری
برکلین - کالیفرنیا	کارشناسی ارشد طراحی شهری	کالج طراحی محیط	کارگاه (۲۰۶۶ واحد)	• کارگاه ایجابی: طراحی در مقیاس کلان • کارگاه اختیاری (یکی از کارگاه‌های زیر): • مطالعه مروری در معماری - طراحی شهری • کارگاه تهیه برنامه • کارگاه پیشرفته طراحی شهری: برنامه‌ریزی محیط • عوامل ذهنی در طراحی محیط شهری • پروژه طراحی پیشرفته • کارگاه برنامه‌ریزی محیط	• سمپلرهای طراحی شهری (۲ سمپلر) • روش‌های طراحی شهری • درس اختیاری طراحی شهری (۲ درس) • کارگاه‌های طراحی شهری

۵- دانش و مهارت‌های اساسی

۵-۱ دانش‌ها و مهارت‌های اساسی از دیدگاه معلمان طراحی شهری

تعیین حوزه‌های دانشی و مهارتی مورد نیاز طراحان شهری و عمق مطلوب هر یک از حوزه‌های مذکور در زمره مهم‌ترین مباحث گفتمان تعلیم و تربیت این رشته است. بر مبنای نظریه "بلوغ طراحی شهری" (گلکار، ۲۳-۸، ۱۳۸۳)، طراحی شهری به مثابه حوزه‌ای معرفتی، از لحظه تولد تا مرحله بلوغ خود، با میزان زیادی از تکامل نظری و

پیشرفت‌های روش شناختی مواجهه بوده است. تکامل مفهومی طراحی شهری دو جنبه است و جنبه‌های "ماهوی" و "رویه‌ای" این رشته را در بر می‌گیرد. از این رو تعیین حوزه‌های دانشی و مهارتی مورد نیاز طراحان شهری نیز امری تحول‌یابنده، پویا و زمان‌مند است.

به عبارت دیگر، همواره به موازات تکامل ماهوی و رویه‌ای طراحی شهری، فراگیری گروه جدیدی از دانش‌ها و مهارت‌ها برای طراحان شهری ضرورت می‌یابد و از این رو، بازنگری در محتوای آموزشی این رشته را باید فرایندی مستمر و دائمی تلقی کرد.

معلمان بزرگ طراحی شهری، دانش و مهارت‌های مورد نیاز را به شیوه‌های متفاوتی طبقه‌بندی و بیان کرده‌اند. کوین لینچ اعتقاد دارد که هر طراح شهری باید دارای سه گونه مهارت محوری باشد (Lynch, 1982, 108):

الف- تیزبینی و فهم دقیق تعامل میان مردم، مکان‌ها، رویدادهای جاری، و نهادهای اداره‌کننده آنها (از دیدگاه لینچ فراگیری دانش روان‌شناسی محیطی و جامعه‌شناسی خرد می‌تواند به کسب چنین مهارتی کمک کند؛

ب- دانش و مهارت کافی و تئوری، تکنیک و ارزش‌های طراحی شهری؛ و ج- مهارت‌های ارتباطی (که در قالب چهار زبان اجتماعی نوشتاری، گفتاری، ریاضی و گرافیکی طبقه‌بندی می‌شود).

بر مبنای وظایف گوناگونی که کوین لینچ برای طراحان شهری در نقش طراح سه نوع محصول یعنی طراحی "پروژه"، طراحی "سیستم" و طراحی "شهر" قائل شده، "ویمینگ لو" ضمن تأکید بر پیچیدگی انجام چنین وظایفی، بهره‌مندی از چهار نوع مهارت پایه را برای طراحان شهری ضروری می‌داند که عبارتند از: ۱- مهارت تحلیلی؛ ۲- مهارت طراحی؛ ۳- مهارت مفاهمه و ارتباطات؛ و ۴- مهارت اجرایی (Lu, W. 1982, 128-129).

۱-۱-۵- مهارت تحلیلی

طراحان شهری باید واجد مهارت‌های تحلیلی باشند. دخالت تعداد کثیری از متغیرهای متفاوت در طراحی شهری لزوم دارا بودن توانایی تحلیل درست و دقیق وضعیت‌های گوناگون را اجاب می‌کند. در این زمینه نخست باید مباحث شناسایی گردند و به شکل منظم طبقه‌بندی شوند، سپس گزینه‌های راه‌حل تدوین گردد و نهایتاً راه‌حل بهینه از طریق ارزیابی بازشناسی شود. انجام این فرایند مستلزم آگاهی طراحان شهری از مباحث روان‌شناسی محیط، اکولوژی، روش‌های طراحی، کاربرد کامپیوتر، کاربری زمین و حمل و نقل است.

۱-۲-۵- مهارت طراحی

مسلم است که طراح شهری باید از مهارت‌های "طراحی" بهره‌مند باشد. وی باید یا رأساً قادر به پذیرش وظیفه طراحی باشد و یا از طریق همکاری با دیگر رشته‌های تخصصی مرتبط، این امر را محقق سازد. از این رو کسب آموزش‌های لازم در زمینه "فرایند خلاقه طراحی" برای طراحان شهری امری ضروری و حیاتی است. طراح شهری لازم است علاوه بر فهم مباحث در هم تنیده طراحی شهری، توانایی خلق طرح‌هایی را که به شکل مناسب به مباحث اصلی پرداخته باشند، در خود داشته باشد. او باید توانایی رهبری تیم‌های میان رشته‌ای را نیز به هنگام نیاز داشته باشد.

۱-۳-۵- مهارت ارتباطی

طراح شهری باید دارای مهارت‌های مفاهمه‌ای قوی و مؤثر باشد. در این زمینه مهارت‌های ارتباطات شفاهی، کتبی و سمعی و بصری همگی اهمیت دارند. باید توجه کرد که بدون داشتن این مهارت‌های اساسی امکان تهیه طرح‌های خوب، ضعیف است؛ لیکن داشتن مهارت‌های مفاهمه‌ای و ارتباطی مناسب، امکان تحقق طرح‌ها را هر چه بیشتر می‌سازد. امروزه طراحان شهری باید قادر به ایجاد تعادل و هماهنگی میان گروه‌های متعددی که در پروژه‌ها مؤثرند باشند. از آنجا که انتظار می‌رود طراحان شهری طرح‌ها و پیشنهادهای خود را در معرض نظریات بخش‌های گوناگون جامعه قرار دهند، لذا می‌بایست با طیف وسیعی از متون فنی و تکنیکی آشنا باشند. آنان علاوه بر آگاهی از حوزه‌های نظری کاربری زمین، حمل و نقل، اقتصاد توسعه و عمران، کدها و مقررات، لازم است با واژگان و زبان خاص کلیه گروه‌های مختلفی که تحت تأثیر طرح‌ها قرار می‌گیرند آشنا باشند. طراح شهری باید قادر باشد که با گروه‌های مختلفی نظیر ساکنان محله‌ها، بازرگانان، سیاستمداران و سازندگان و جز اینان با زبانی که برای ایشان به سهولت قابل فهم باشد صحبت کند، چرا که هر یک از این گروه‌ها واقعیت شهری خاص خود و اولویت‌های ویژه‌ای را مدنظر دارند.

۱-۴-۵- مهارت اجرایی

طراح شهری باید مهارت‌های اجرایی لازم را برای تحقق بخشیدن به طرح‌ها و پیشنهادهای خود داشته باشد. دانش و آگاهی طراح شهری از ابزارهای قانونی، تشکیلات اداری و شیوه‌های تأمین مالی طرح‌ها از عوامل حساسی هستند که میزان موفقیت یا ناکامی پیشنهادهای وی را تعیین خواهند کرد. او باید دانش ژرفی از فرایندهای واقعی تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری در جامعه مورد مداخله داشته باشد، و نهایتاً لازم است از مهارت ایجاد روابط سیاسی بهره‌مند باشد تا پس

از تشخیص نیاز و خواست جامعه، ضمن ایجاد ارتباط نزدیک با رهبران اجتماعی حمایت سیاسی آنان را برای اجرای پیشنهادهای خود جلب کند.

یکی دیگر از صاحب‌نظرانی که به دانش و مهارت‌های اساسی مورد نیاز طراحان شهری پرداخته، "آن ورنز مودن" است. وی در پاسخ به این سؤال که "به طراحان شهری چه چیز و به چه شیوه‌ای باید آموزش داده شود؟" اظهار می‌دارد که در دوره دانشگاهی طراحی شهری باید به اشکال گوناگونی از دانش به ترتیب زیر پرداخته شود:

الف: دانش طراحی و ساخت محیط؛ شامل ترکیبی از دانش تاریخ، فرم شهر، فعالیت‌های شهری، نهادها، حرفه‌ها، چارچوب‌های قانونی و مطالعات مردم-محیط.

ب: دانش شناخت فرایندهای جاری شهری؛ شامل درک شیوه زندگی مردم در شهرها، چگونگی شکل‌گیری شهر، چگونگی مدیریت، تقنین و تأمین مالی شهرها.

ج: دانش میان‌فرهنگی؛ آگاهی از طراحی شهری و کاربرد آن در بسترهای فرهنگی متفاوت.

د: دانش تکنیکی؛ شامل دانش لازم در زمینه تکنیک‌های جلب مشارکت شهروندان، کار تیمی میان رشته‌ای، تکنیک کاربری زمین، برنامه‌ریزی زیرساخت‌ها، برنامه‌ریزی حمل و نقل، تکنیک‌های تأمین مالی از بخش خصوصی و عمومی، چارچوب‌های ضوابط و مقررات قانونی.

شیوه مناسب آموزش طراحی شهری از نظر "مودن"، شیوه کارگاهی است. وی باور دارد که کارگاه طراحی محل مناسبی برای تلفیق و سنتز دانش‌های ماهوی و رویه‌ای است که دانشجو قبلاً فرا خوانده است (Moudon, 2002, 56).

۲-۵. دانش و مهارت‌های اساسی از دیدگاه استخدام‌کنندگان طراحان شهری

در کنار نظریاتی که دانشگاہیان در مورد دانش و مهارت‌های مورد نیاز طراحان شهری ارائه کرده‌اند، از سوی قطب تقاضا، یعنی استخدام‌کنندگان طراحان شهری نیز، دانشن مجموعه‌ای از ویژگی‌های علمی و تکنیکی برای جذب و اشتغال به کار در بخش خصوصی و یا همگانی ضروری اعلام گردیده است. در همین زمینه پژوهشی به وسیله "واحد طراحی شهری" دانشگاه "وست مینیستر" در سال ۱۹۹۶ برای تعیین میزان اهمیت دانش و مهارت‌های طراحان شهری از دیدگاه کارفرمایان خصوصی (شرکت‌های مهندسان مشاور) و کارفرمایان بخش عمومی (شهرداری‌ها) صورت پذیرفت.

یافته‌های پژوهش مذکور نشان می‌دهد که بخش خصوصی عمدتاً برای تهیه "استراتژی‌های طراحی شهری" و "طرح‌های جامع طراحی شهری" به خدمات طراحان شهری نیازمند بوده‌اند؛ و متقابلاً بخش همگانی (شهرداری‌ها) عمدتاً برای "انجام کنترل طرح و کنترل ساخت و ساز" و "حفاظت میراث فرهنگی" به خدمات متخصصان طراحی شهری احتیاج داشته‌اند. در تحقیق مذکور عنوان گردیده است که شرکت‌های خصوصی به استخدام طراحان شهری ارشد و واجد سطوح عالی تخصصی تمایل بیشتری داشته‌اند، در حالی که در بخش همگانی عمدتاً افراد با سطح تخصصی متوسط جذب گردیده‌اند. کارفرمایان هر دو بخش خصوصی و همگانی، در استخدام افراد به میزان توانایی و مهارت‌های "طراحانه" آنها به عنوان محوری‌ترین شرط توجه کرده‌اند. مهارت‌هایی که از نظر کارفرمایان در استخدام نیروی انسانی مدنظر بوده است به ترتیب اهمیت‌شان عبارتند از: مهارت‌های طراحی، مهارت تحلیلی و مسئله‌گشایی، مهارت‌های گرافیکی، مهارت ارائه شفاهی، مهارت نقشه‌کشی کامپیوتری، مهارت ارزیابی طرح‌ها و پیشنهادهای، و دانش عمومی برنامه‌ریزی [۱۸]. به طور کلی دانش و مهارت‌های محوری مورد نظر کارفرمایان را می‌توان در سه گروه اصلی طبقه‌بندی کرد: ۱- مهارت طراحی؛ ۲- دانش درک فرایندهای شهری؛ و ۳- مهارت انجام کارهای میان رشته‌ای.

۳-۳ تعیین کف حداقل دانش و مهارت‌های مورد نیاز طراحان شهری

پژوهش "دانشگاه ریدینگ" که به وسیله "آلن رولی" و "لین دیویس" در سال ۱۹۹۹ به سفارش وزارت محیط انگلستان انجام شده، از جامع‌ترین مطالعاتی است که در زمینه تعیین میزان حداقل و یا کف دانش و مهارت‌های لازم برای طراحان شهری صورت پذیرفته، و نتایج آن به دو صورت تفصیلی و موجز انتشار یافته است [۱۹]. در اهمیت یافته‌های پژوهش مورد بحث کافی است بدانیم در سیاست‌های آموزشی طراحی شهری مصوب "گروه طراحی شهری"، به میزان بسیار زیادی از پژوهش مذکور اقتباس شده است [۲۰]. نکته درخور توجه در یافته‌های پژوهش مذکور این بود که حدود صد و هشتاد هزار نفر در انگلستان در حوزه پروژه‌های عمران شهری دخیل هستند و از این طریق بر طراحی شهری تأثیر می‌گذارند. افراد مذکور متخصصان پنج حرفه معماری، برنامه‌ریزی، نقشه‌برداری، مهندسی عمران و معماری منظر هستند که به همراه "گروه طراحی شهری" تشکیلی به نام "اتحاد طراحی شهری" [۲۱] را به وجود آورده‌اند. پژوهش مورد بحث نه تنها ضرورت توجه به دانش و مهارت‌های طراحان شهری را مورد تأکید قرار می‌دهد بلکه همچنین لزوم آشنایی کلیه متخصصان حرفه‌های پنج‌گانه مذکور با طراحی شهری را ضروری اعلان می‌دارد و پیش‌بینی واحدهایی را در برنامه درسی رشته‌هایی نظیر مهندسی عمران و جز آن برای کسب مهارت و آگاهی‌های حداقل در زمینه طراحی شهری تجویز می‌کند. لازم به ذکر است که در "سیاست آموزشی رسمی گروه طراحی شهری" دو سطح گوناگون آموزش در نظر گرفته شده که تحت عناوین "فهم طراحی شهری" و "مهارت و قابلیت طراحی شهری" برای دو گروه عوام و خواص تنظیم گردیده است [۲۲]. یافته‌های پژوهش جامع "رولی و دیویس" نشان می‌دهد که دانش و مهارت‌های پایه مورد نیاز طراحان شهری را می‌توان در قالب سه گروه طبقه‌بندی کرد:

- دانش زمینه‌ای

- مهارت انجام فعالیت‌های فرایند طراحی

- مهارت‌های عام

الف: دانش زمینه‌ای

کلیه دست‌اندرکاران طراحی شهری باید شناخت کافی از ماهیت شهر و شهرسازی، از جمله مسائل فرم شهر و

"ویمینگ لو" بهره‌مندی از چهار نوع مهارت پایه را برای طراحان شهری ضروری می‌داند که عبارتند از: ۱- مهارت تحلیلی؛ ۲- مهارت طراحی؛ ۳- مهارت مفاهمه و ارتباطات؛ و ۴- مهارت اجرایی

سیاست‌های مربوط، فرایندهای تحول و توسعه شهری، و اصول و تئوری طراحی شهری داشته باشند. داشتن این اطلاعات موجب آشنایی و توجیه حرفه‌مندان و متخصصان رشته یا مختلف با رابطه میان دانش و مهارت خاص خود و دغدغه‌ها و جریان عملی طراحی شهری می‌گردد و انجام کار تیمی و میان‌رشته‌ای را تسهیل خواهد کرد.

ب: مهارت انجام فعالیت‌های فرایند طراحی

آموزش طراحان شهری باید به گونه‌ای باشد که مهارت‌های لازم [۲۳] را برای انجام فعالیت‌های مورد نیاز فرایندهای طراحی شهری "و مراحل گوناگون آن کسب کنند. مهارت‌های لازم عبارتند:

ب- ۱- تحلیل وضعیت

ب- ۲- سیاست‌گذاری طراحی

ب- ۳- طراحی

ب- ۴- اجرا

ب- ۵- مشارکت و کارگروهی

ب- ۱- تحلیل وضعیت

بررسی کیفیت "روح مکان" و ممیزی ویژگی‌های سایت‌ها، از فعالیت‌های اصلی فرایند طراحی شهری است. براساس مؤلفه‌های "حس مکان" می‌توان چارچوبی را برای بازشناسی حوزه‌های مورد نیاز به منظور تحلیل به شرح زیر معرفی کرد:

- قرارگاه کالبدی [۲۴]: به طور مثال، مطالعات منظر عینی و تحلیل سایت.

- فعالیت‌ها [۲۵]: به طور مثال تحلیل فعالیت / استفاده کنندگان.

- مطالعات حرکت‌ها [۲۶]: به طور مثال، برداشت جریان‌های پیاده.

- معنی و تداعی [۲۷]؛ به طور مثال، مطالعه ادراک مردم و منظر ذهنی مکان‌ها.

ب- ۲- سیاستگذاری طراحی

سیاست‌های طراحی شهری باید طیف وسیعی از مباحث و فعالیت‌های طراحی شهری را در مقیاس‌های فضایی گوناگون (از سطح ملی و منطقه‌ای تا سطح محلی و سایت)؛ در زمینه‌ها و شرایط گوناگون شهری (رشد، رکود، افول)؛ در وضعیت‌های متفاوت (مرکز شهر، هسته مرکزی شهر، حاشیه شهر، اراضی بکر)؛ در انواع ساخت و سازها (مسکونی، اداری، خرده‌فروشی، کاربری مختلط)؛ و در محیط‌های گوناگون (محیط‌های شهری، محیط‌های طبیعی) پوشش دهد. با ایجاد چنین چارچوبی از سیاست‌ها، بستر لازم برای اتخاذ و هدایت تصمیمات تفصیلی‌تر در مورد کیفیت طراحی ساختمان‌ها، فضاها و دیگر پیشنهادها فراهم می‌آید. سیاست‌های طراحی شهری باید سه حوزه اصلی زیر را پوشش دهند:

۱. استراتژی و سیاست‌های "توسعه" [۲۸] (نوسازی / بازسازی) برای هدایت و کنترل ساخت و سازها.
۲. استراتژی و سیاست‌های "احیا" [۲۹] (بهبودی) برای تشویق تجدید حیات شهری و ساخت و ساز.
۳. استراتژی و سیاست‌های "حفاظت" [۳۰] برای صیانت و اعتلای شخصیت ویژه محیط‌های گوناگون.

ب- ۳- طراحی

نتیجه عمل طراحی را می‌توان بر حسب سطح تفصیل و دقت مورد نظر در قالب پنج نوع محصول طراحی متفاوت طبقه‌بندی کرد:

ب- ۱- ۳- تهیه طرح مجموعه‌ای از ساختمان‌ها، محوطه‌سازی و طرح‌های مهندسی ب- ۲- ۳- تهیه طرح سایت (سایت پلان) - در برنامه‌ریزی سایت، موقعیت مستحذات و فعالیت‌ها در فضا مشخص می‌گردد. لذا تهیه طرح سایت بر حسب مورد می‌تواند از "طرح جامع طراحی شهری" تفصیلی‌تر یا کلی‌تر باشد.

ب- ۳- ۳- تهیه "طرح جامع طراحی شهری": طرح‌های جامع طراحی شهری باید جزئیات بیشتر و دقیق‌تری از چشم‌انداز آینده فرم محیط ارائه کنند و لذا لازم است به شکل سه بعدی تهیه شوند. طرح‌های جامع طراحی شهری در مقیاس سایت و معمولاً به وسیله سازمانی که مالک سایت است و یا اختیار توسعه آن را دارد (Cowan, 2002, 12)، تهیه می‌شوند. بر مبنای گزارش "گروه ضربتی مسائل شهری" (به رهبری ریچارد راجرز) طرح‌های جامع طراحی شهری از ابزارهای بسیار مؤثر در ارتقای کیفیت طراحی شهری و نیل به توسعه شهری پایدار معرفی و تجویز شده‌اند.

ب- ۴- ۳- تهیه "چارچوب طراحی شهری": چارچوب‌های طراحی شهری هدایت طولانی مدت و تدریجی تحولات پیشنهادی در مقیاس ناحیه [۳۱] یا منطقه [۳۲] را بر عهده دارند. چارچوب‌های طراحی نشان می‌دهند که سیاست‌های مصوب برنامه توسعه شهر چگونه در مورد "ناحیه" ای معین اجرا شدنی است. چارچوب طراحی شهری شامل نقشه‌ای دو بعدی است که چشم‌انداز ساختارهای اساسی مورد نیاز را ترسیم و ارائه می‌کند. این گونه اسناد در مورد نواحی ای از شهر که احتمالاً طی فازهای متعدد و به وسیله سازندگان مختلف اجرا خواهند شد، تهیه می‌گردند. به عبارت دیگر، فقط بخشی از ناحیه مورد نظر چارچوب طراحی شهری ممکن است در آینده نزدیک اجرا و ساخته شود. از "چارچوب طراحی شهری" با الفاظ دیگری همچون "استراتژی طراحی شهری"، "چارچوب توسعه ناحیه" و "چارچوب برنامه‌ریزی و طراحی شهری" نیز نام برده می‌شود (Ibid., 12).

ب- ۵- ۳- تهیه "طرح‌های مفهومی و چشم‌اندازسازی تصویری": محصول این نوع از فعالیت طراحی شهری، تهیه طرح‌های بسیار کلی و مفهومی است که گرچه حاوی جزئیات نسبتاً اندکی هستند لیکن در مجموع قادرند که چشم‌انداز آینده محل را به شکل تصویری از نظر شخصیت مکانی، فرم، ظاهر بصری، تراکم و اختلاط کاربری‌های آن تجسم بخشند.

ب- ۴- اجرا

در طراحی شهری، به طور سنتی به چگونگی اجرای برنامه‌ها و طرح‌ها کمتر پرداخته شده است، و به همین دلیل در بسیاری از مواقع محصول و پیامدهای طرح با انتظارات اولیه فاصله‌ای جدی داشته‌اند.

ابعاد رویه‌ای طراحی شهری که به مسئله تحقق برنامه‌ها و طرح‌ها می‌پردازد، به شکل فزاینده‌ای مورد تأکید متخصصان قرار گرفته است. به طور کلی اجرای سیاست‌ها، برنامه‌ها و پروژه‌های طراحی شهری مستلزم دارا بودن دانش و مهارت‌هایی است که اساساً با دانش و مهارت‌های ذی‌مدخل در امر "طراحی" تفاوت دارد. دانش و مهارت‌های لازم برای اجرای طراحی شهری در قلمرو شناخت و تحلیل چارچوب‌های سازمانی-اداری، مالی و قانونی قرار دارد و همچنین مستلزم شناخت و بهره‌گیری از ابزارها، فرایندها، تکنیک‌ها و منابع مرتبط و ضروری است. اجرای کارآمد طرح‌ها مستلزم ابتکار، نوآوری، توان مذاکره، بحث و اقناع، همکاری، مدیریت و همچنین هدایت و کنترل است. لازمه

1. CABE & DETR (2001); The Value of Urban Design, London, CABE.
2. Florida, R. (2002); The Rise of Creative Class, New York, Basic Books.

۳. ن. ک. گلکار، کوروش، "طراحی شهری و واقعاً موجود"، فصلنامه عمران (در دست انتشار)

4. Carmona, M. et al. (2003); Public - Places Urban Spaces, The Dimensions of Urban Design, Oxford, Architectural Press, P. VII.
5. Cowan, R. (2002); Urban Design Guidance, London, Urban Design Group, P. 7.
5. Golkar, K. (2002); Mission & Vision for a Department of Architecture, Tehran: Shahid Beheshti University, (Working Paper)
- Golkar, K. (2003) Urban Design Studio Sequence, Tehran: Shahid Beheshti University (Working Paper)
6. Rowland, J. (1997); Time for Change.

گلکار، کوروش، "میش‌نویس برنامه‌دستی دوره دکتری طراحی شهری، تهران، دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۸۱.

- Urban Design Quarterly, No. 64.
- "Urban Design", Progressive Architecture, August 1956, No. 37, PP. 97-112.
8. Mumford, E. (2002); From CIAM to

۷. برای خلاصه‌ای از نتیجه اولین کنفرانس طراحی شهری، ن. ک.:

- Collage City: Post War European Urban Design and American Urban Design Education, in Proceedings of Conference of "Urban Design: Practices, Pedagogies, Premises", 5-6 April.
9. "Urban Design", progressive Architecture, August 1956, No. 37, PP. 97-112.
10. Ferebee, A. (ed.) (1982); Education for Urban Design, New York: the Institute for Urban Design.
11. "Urban Design Symposium" (1990); Urban Design Quarterly, No. 36.
12. The Future of Urban Design Education (1997); Urban Design Quarterly, No. 64.

این کار، داشتن فهم عمیق از سازو کار بازار املاک و مستغلات، فرایندهای توسعه و ساخت و تصمیم‌گیری سیاسی است. برنامه‌های متعارف دوره‌های دانشگاهی طراحی شهری عمدتاً معطوف به ارتقای توان "طراحی" دانشجویان است و لذا صرفاً بخشی از دانش و مهارت‌های لازم برای اجرای طرح‌ها - و نه همه آن - به دانشجویان انتقال داده می‌شود. در تجربه کشور انگلستان و در قالب گزارش "به سوی رنسانس شهری" بر ضرورت توجه به جوانب اجرایی طرح‌ها از طریق تلفیق و یکپارچه کردن برنامه‌ها، کار میان رشته‌ای، همکاری و مشارکت و تقویت مهارت‌های مرتبط در توسعه و عمران شهری تأکید شده است.

به طور کلی لازم است شش حوزه گوناگون در زمینه اجرای طراحی شهری مدنظر قرار گیرد و دانش و مهارت لازم آن به وسیله طراحان شهری تحصیل گردد:

ب- ۱- ۴- تهیه "دستور کار طراحی شهری و توسعه" [۳۳]: تهیه دستور کار طراحی و توسعه شیوه کنش مندی برای عمران انواع گوناگون توسعه‌های شهری (مثلاً مسکونی)، سایت‌ها و نواحی است و می‌تواند میان نیازهای طراحان مختلف که گروه‌های متعدد ذی‌نفع ابراز می‌دارند، هماهنگی ایجاد کند.

ب- ۲- ۴- کنترل طراحی شهری و توسعه [۳۴]: "کنترل طراحی" فرایندی است که از طریق آن دولت مرکزی یا محلی امر تغییر کاربری‌ها، کاراکتر، ظاهر بصری و کیفیت کلی محیط را تنظیم می‌کند و قاعده‌مند می‌سازد.

ب- ۳- ۴- ارزیابی طرح‌های توسعه پیشنهادی [۳۵]: "ارزیابی توسعه" فرایندی است که امکان پذیری طرح‌های پیشنهادی را در درجات مختلف به دقت و تفصیل بررسی می‌کند و طرح‌ها را بر حسب انطباق با نیازهای کارکردی بخش‌های خصوصی و همگانی می‌سنجد.

ب- ۴- ۴- تأمین بودجه برای پروژه‌ها [۳۶]: تأمین بودجه شامل آشنایی و استفاده از ابزارهای مالی و اشکال و منابع گوناگون سرمایه‌گذاری می‌شود.

ب- ۵- ۴- قوانین برنامه‌ریزی و توسعه شهری [۳۷]: قوانین پایه از ضروری‌ترین چارچوب‌های مورد نیاز طراحی و توسعه شهری است. در واقع مبنای حقوقی لازم برای انجام مداخله و تغییر در شهر را قوانین پایه ایجاد می‌کنند.

ب- ۶- ۴- مدیریت پروژه [۳۸]: مدیریت پروژه و تحویل نهایی کار از مهم‌ترین بخش‌های اجرای طراحی شهری است. در حقیقت لازم است فرد، نهاد یا نهادهایی به عنوان مسئول تحویل محصول تحقق یافته طراحی شهری مشخص گردند و طبیعتاً لازم است فرد و یا نهاد مذکور دارای دانش مدیریت اجرایی پروژه طراحی باشند.

ب- ۵- مشارکت و کارگروهی [۳۹]

طراحان شهری نیازمند همکاری با گروه وسیعی از نهادها، متخصصان و جامعه محلی هستند. در واقع، می‌توان بر گروه گسترده‌ای از افراد که تصمیمات‌شان بر شکل محیط شهری تأثیر می‌گذارد، به مفهوم وسیع کلمه نام طراح شهری نهاد، که از آن جمله‌اند: سازندگان، سرمایه‌گذاران، بهره‌برداران، کارمندان دولت در وزارتخانه‌های گوناگون، سیاستمداران در سطح ملی و محلی، مسئولان پلیس و آتش‌نشانی، مسئولان بهداشت محیط و بسیاری دیگر. با این حال، در فعالیت طراحی شهری، متخصصان شهرسازی (که شامل معماران، معماران منظر، برنامه‌ریزان شهری، مهندسان و طراحان شهری می‌شوند) نقش شفاف و مستقیم‌تری دارند. تحقق طراحی شهری مستلزم همکاری طراح شهری با کلیه گروه‌های مذکور و همچنین جامعه محلی است. از این رو آشنایی با رویکردها و شیوه‌های مشارکتی، می‌بایست بخش مهمی از آموزش طراحان شهری را تشکیل دهد.

ج- مهارت‌های عام [۴۰]

مرور متون و پژوهش‌های آموزشی و حرفه‌ای طراحی شهری طیف گسترده‌ای از مهارت‌های عام را نشان می‌دهد که می‌توان آنها را در نه گروه طبقه‌بندی کرد:

ج- ۱- خلاقیت و نوآوری

ج- ۲- اطلاعات طراحان و سواد بصری

ج- ۳- مهارت مفاهیم و ارتباطات گرافیکی

ج- ۴- مهارت انجام کار تیمی و میان‌رشته‌ای

ج- ۵- اطلاعات بازار و شم تجاری

ج- ۶- مهارت مذاکره

ج- ۷- توانایی تفسیر برنامه‌ها و تجسم بصری پیامد اجرای برنامه‌ها به اشکال دو بعدی و سه بعدی.

ج- ۸- مهارت گزارش‌نویسی

ج- ۹- مهارت ارائه شفاهی

جدول شماره ۴- دانش و مهارت‌های اساسی برای طراحان شهری

گروه دانش و مهارت	زیرگروه	جزئیات
۱	دانش زمینه‌ای	● فرایند تغییرات شهری (سیاست‌ها و مباحث فرم شهر) ● فرایندهای توسعه املاک و اراضی ● اصول و تئوری طراحی شهری
۲	تحلیل وضعیت	● تحلیل فرازگام کالبدی ● تحلیل فعالیت‌ها (مثال: تحلیل فعالیت / استفاده کننده) ● تحلیل مطالعات حرکت اتمال برداشت جریان‌های حرکت پیاده) ● تحلیل معنی و تداوم (مثال: مطالعه منظر ذهنی و ادراک استفاده کنندگان)
	سیاست‌گذاری	● تدوین استراتژی و سیاست‌های "توسعه" (نوسازی / بازسازی) برای هدایت و کنترل توسعه ● تدوین استراتژی و سیاست‌های احیا (بهبودی) برای تثبیت نوزایی و توسعه ● تدوین استراتژی و سیاست‌های حفاظت جهت صیانت و اعتلای کارایی ویژه محیط‌ها
۲	معارف انجام فعالیت‌های فرایند طراحی شهری	● تهیه طرح ساختمان، محوطه‌سازی و مهندسی ● تهیه "طرح سایت" (سایت پلان) ● تهیه "طرح جامع طراحی شهری" ● تهیه "چارچوب طراحی شهری" ● تهیه "طرح مفهومی و چشم‌اندازهای تصویری"
	اجرا	● تهیه "استور کار طراحی شهری و توسعه" ● کنترل طراحی شهری و توسعه ● ارزیابی طرح‌های توسعه پیشنهادی ● تأمین بودجه برای پروژه‌ها ● قوانین برنامه‌ریزی و توسعه شهری ● مدیریت پروژه
۳	مشاورکت و کارگروهی	● رویکردها و شیوه‌های مشارکتی ● خلاقیت و نوآوری ● اطلاعات طراحی و سواد بصری ● مهارت مطالعه و ارتباطات گرافیکی ● مهارت انجام کار تیمی میان رشته‌ای ● اطلاعات بازار و شمع تجاری ● مهارت مذاکره ● توانایی تفسیر و تجسم بصری برنامه‌ها به صورت دو بعدی و سه بعدی ● مهارت گزارش نویسی ● مهارت ارائه شفاهی
	مهارت‌های عام	● خلاقیت و نوآوری ● اطلاعات طراحی و سواد بصری ● مهارت مطالعه و ارتباطات گرافیکی ● مهارت انجام کار تیمی میان رشته‌ای ● اطلاعات بازار و شمع تجاری ● مهارت مذاکره ● توانایی تفسیر و تجسم بصری برنامه‌ها به صورت دو بعدی و سه بعدی ● مهارت گزارش نویسی ● مهارت ارائه شفاهی

گرد نتیجه گیری و توصیه‌ها

مطالعه حاضر نشان داد که مسئله "آموزش طراحی شهری" به شکل فزاینده‌ای مورد توجه دانشگاه‌ها و دستگاه‌های ذی‌ربط در امور توسعه و عمران شهری قرار گرفته است. گواه این مدعا برگزاری کنفرانس‌های متعددی است که طی سال‌های اخیر در مورد ابعاد گوناگون آموزش طراحی شهری برگزار گردیده است. در این نوشتار تعدادی از کنفرانس‌های مذکور مورد بحث قرار گرفت. بر مبنای بررسی محتوای این کنفرانس‌ها، این مطالعه نشان داده است که روند تجدیدنظر در محتوای برنامه‌های درسی دوره‌های

13. Urban Design: Practices, Pedagogies, Premises, Briefing Materials and Documentation Package. New York, April 5-6, 2002.

14. March U.D. MUD; MScUD; MAUD

15. Design Studio

16. Case study and Internship

17. Internships

18. Rowland, J. (1997): Time for Change, Urban Design Quarterly, No. 64.

19. Rowley, A & L. Davies (2000): Training for Urban Design, London: DETR.

Rowley, A & L. Davies (2001): Training for Urban Design, Urban Design Quarterly, No. 78.

20. "Urban Design Group Education Policy", in Urban Design Quarterly, No. 80, 2001, PP. 36-37.

21. Urban Design Alliance (UDAL)

22. "Urban Design Group", Education Policy (2001), UDQ No. 80, P.36.

23. Analysis; Design Policy Formulation; Design; Implementation; Collaboration.

24. Physical Setting

25. Activities

26. Movment Studies

27. Meaning and association

28. Development

29. Regeneration

30. Conservation

31. Area

32. District

33. Urban Design & Development Brief

34. Urban Design and Development Control

35. Development Appraisal

36. Project Funding

37. Planning & Development Law.

38. Project Delivery & Management.

39. Collaboration

40. Generic Skills

41. Brownfield vs. Greenfield

۴۲. ابعاد گوناگون طراحی شهری در کتاب اخیر "میتوکریمونا" و

همکارانش (۲۰۰۳) تحت شش عنوان طبقه‌بندی شده‌اند:

ریخت‌شناسی، ادراکی اجتماعی، بصری، عملکردی و زمانی.

نکته درخور توجه اینکه در مقایسه طبقه‌بندی اخیر کریمونا با

طبقه‌بندی قبلی وی، حذف ابعاد "زمینه"، "فضایی" و "پایداری"

و اضافه شدن بعد "زمانی" جای نظر می‌کند در حالی که اذغلم

ابعاد "زمینه" و "فضایی" در بعد "ریخت‌شناسی" به وضوح

چارچوب کد می‌کند لیکن حذف بعد "پایداری" از نظر نگارنده

جای پرسش باقی می‌گذارد. اما در این مطالعه همچنان به بعد

"پایداری" طراحی شهری نیز توجه می‌گردد.

- Carmona, M. et al. (2003) Public Places -

Urban Spaces, Oxford: Architectural press.

- Carmona, M. (2001) housing Design

Quality, London: Spon Press.

۴۳. برای اطلاعات بیشتر، ر.ک. گلکار، کورش، طراحی شهری

واقعه موجود (در دست انتشار).

44. Policy Oriented U.D.

45. Design Oriented U.D.

46. New Development/ Re-Development

New Community / In Fill Design / Urban

Renewal

47. Historic Conservation Area / Heritage

Designated Area / Regeneration and

Renovation Schemes

48. Improvement / Non - designated Area

49. Strategic / City - Wide U.D.

50. District Wide U.D.

51. Urban Space Design

52. Urban Design Planning Tools

53. Applied U.D. Studies

54. Urban Design Projects

Barnett, J. For Case Studies and

Internships, 1982, P.85, 88.

کارشناسی ارشد طراحی شهری، به ویژه در پنج سال گذشته، در کشورهای غربی شتاب یافته است. این واقعیت دلالت بر لزوم انطباق محتوای آموزش طراحی شهری و نیازهای تحول یابنده جامعه و حرفه دارد.

مطالعه حاضر نشان می‌دهد که آموزش طراحی شهری در قالب دوره‌های متنوع ارائه می‌گردد که بعضاً به لحاظ عنوان درجه و دانشنامه اعطایی نیز تفاوت دارند. محتوای آموزشی دوره‌های مختلف معمولاً از تلاقی سیاست‌های کلان شهرنشینی-شهرسازی کشورها در مقیاس ملی و فلسفه آموزشی ویژه هر دانشگاه در مقیاس محلی شکل می‌گیرد. به طور مثال، در کشور انگلستان که "رئیس‌انسان و تجدید حیات شهری" و بازیافت و توسعه مجدد "اراضی قهوه‌ای" [۴۱] به عنوان سیاست ملی توسعه شهری در افق بیست سال آینده کشور مینای عمل قرار دارد، بسیاری از دانشگاه‌ها موضوع تهیه چارچوب‌های طراحی شهری برای حفاظت و تجدید حیات بافت‌های موجود را به عنوان موضوع کارگاه طراحی برگزیده‌اند. متقابلاً در ایالات متحده آمریکا، بر مبنای سیاست ملی توسعه شهری موسوم به "رشد هوشمند"، فعالیت‌های کارگاه طراحی شهری دانشگاه‌ها توأم در جهت تهیه پروژه‌های تجدید حیات بافت‌های موجود، توسعه میان‌افزا و همچنین ایجاد شهرها و محله‌های جدید در اراضی بکر (اراضی سبز) سازمان داده شده است. به نظر می‌رسد که در دانشگاه‌های ایران، از یک سو به واسطه تاریخی بودن بسیاری از شهرهای کشور لازم است برخی از کارگاه‌های طراحی شهری به مسائل حفاظت و بهسازی بافت‌های موجود شهری اختصاص یابد، و از سوی دیگر به واسطه رشد سریع شهرنشینی و جمعیت، ضرورت دارد پارهای از کارگاه‌ها نیز به مقوله طراحی شهری محله‌ها و شهرهای جدید بپردازند.

این مطالعه همچنین نشان می‌دهد که به رغم تنوع محتوای درسی برنامه دانشگاه‌های مختلف، مجموعه‌ای از دانش و مهارت‌های پایه وجود دارد که ضرورت فراگیری آن برای طراحان شهری مورد توافق نسبی صاحب نظران آموزشی این رشته است. با وجود این، ترکیب دانش و مهارت‌های اساسی به اشکال گوناگون، گاه به طور اجمال (نظیر آنچه کوین لینچ پیشنهاد کرده) و گاه به طور مفصل (نظیر آنچه گزارش "دانشگاه ری‌دینگ" پیشنهاد کرده) ارائه شده است. با سود جستن از نظریات مطرح شده در این نوشتار، چارچوب زیر به عنوان چارچوب دانش و مهارت‌های اساسی مورد نیاز طراحان شهری نتیجه‌گیری و پیشنهاد می‌شود. دانش و مهارت‌های اساسی مورد نیاز طراحان شهری در دو بخش ماهوی و رویه‌ای به ابعاد گوناگون طراحی شهری [۴۲] و چگونگی تحقق آن خواهد پرداخت:

الف: دانش و مهارت‌های ماهوی

الف-۱: "عملکردی" (بعد عملکردی؛ بعد اجتماعی، و بعد زمانی طراحی شهری).

ب-۱: "زیبایی شناختی" (بعد ریخت شناختی، بعد بصری و بعد ادراکی طراحی شهری).

ب-۳: "زیست محیطی" (بعد پایداری طراحی شهری).

ب: دانش و مهارت‌های رویه‌ای

ب-۱: "ارتباطی" (ارتباطات گرافیکی، کتبی، شفاهی، و جز آن).

ب-۲: "اقتصادی" (تأمین مالی طرح‌ها، امکان‌سنجی و جز آن).

ب-۳: "اجتماعی" (سازماندهی مشارکت مردم، کار جمعی و میان‌رشته‌ای، مذاکره و رفع اختلاف و جز آن).

ب-۴: "حقوق-اداری" (ابزارهای قانونی، بسترهای سازمانی و جز آن).

ساختار و محتوای دوره‌های دانشگاهی به میزان زیادی تحت تأثیر چگونگی عملیات طراحی شهری در کشورهای گوناگون است. براساس نظریه "داندل اپلبارد" سه الگوی اصلی از عمل طراحی شهری وجود دارد: "الگوی طراحی شهری ساخت‌وساز گرا"، "الگوی طراحی شهری حفاظت‌گرا" و "الگوی طراحی شهری جامعه‌گرا" [۴۳]. در زمان حاضر، الگوی مسلط اجرای طراحی شهری در ایران الگوی "ساخت‌وساز گرا" است که معمولاً در قالب پروژه‌های ساختمانی بزرگ‌نوسازی و بازسازی، نظیر طرح‌های حرم امام رضا (ع) در مشهد، بین‌الحرمین شیراز، خیابان نواب تهران، میدان بزرگ قم و جز اینها تهیه می‌شوند. با این حال به نظر می‌رسد که با توجه به پیامدهای ناخواسته ناشی از برخی مداخلات پیشین، به تدریج زمینه اقبال به الگوی طراحی شهری حفاظت‌گرا، و در گام بعدی به "الگوی طراحی شهری جامعه‌گرا" آماده می‌شود. با پیش‌بینی این روند، لازم است محتوای دروس و کارگاه‌های طراحی در ایران به گونه‌ای تنظیم گردد که مهارت استفاده از ابزارهای هر دو الگو به دانشجویان آموخته شود. به طول مثال، دانش و مهارت لازم برای تهیه "طرح‌های جامع طراحی شهری" در الگوی طراحی شهری ساخت‌وساز گرا و دانش و مهارت لازم برای تدوین "سیاست‌ها و چارچوب طراحی شهری" در الگوی طراحی شهری حفاظت‌گرا لازم است در دستور کار آموزشی دانشگاه‌ها قرار گیرد. بدیهی است در آینده با مطرح شدن هر چه بیشتر الگوی "طراحی شهری جامعه‌گرا"، لازم خواهد بود که دروس جدیدی نظیر "مذاکره و رفع اختلاف در طراحی شهری" و "ارتباطات در طراحی شهری" در برنامه درسی این رشته لحاظ گردد.

بر مبنای مرور متون مرتبط با موضوع آموزش طراحی شهری و بررسی برنامه کارگاه‌های طراحی شهری دانشگاه‌های معتبر جهان می‌توان توصیه کرد که ساختار و محتوای "دروس"، "سمینارها" و "کارگاه‌ها" به صورت سه زنجیره موازی و مرتبط، باید به

منابع

- گلکزر، کوروش؛ "طراحی شهری واقعاً موجود"؛ فصلنامه عمران (در دست انتشار).
گلکزر، کوروش؛ پیش‌نویس برنامه درسی دکتری طراحی شهری، تهران، دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۸۱.
گلکزر، کوروش؛ "از تولد تا بلوغ طراحی شهری"؛ نشریه صفحه، شماره ۲۴، ۱۳۸۰، صص ۲۲-۸.
مولوی، مهرناز؛ "آموزش طراحی شهری در ایران"؛ آبیادی شماره ۱۲۷، ۲۵، صص ۸۷-۸۲.

Brown, S.A.; *Communication in the Design Process*, New York, Spon Press, 2001
CABE & DETR; *The Value of Urban Design*, London, CABE, 2001.

Carmona, M. *Housing Design Quality*, London, Spon Press, 2001.

Carmona, M. et al; *Public Places Urban Spaces, the Dimensions of Urban Design*, Oxford, Architectural Press, 2003.

Carmona, M. et al; *Public Places - Urban Spaces*, Oxford, Architectural Press, 2003.

Cowan, R; *Urban Design Guidance, Urban Design Frameworks, Development Briefs and Master Plans*, London, Thomas Telford Ltd, 2002.

Ferebee, A (ed); *Education for Urban Design*, New York: The Institute for Urban Design, 1982.

Florida, R. *The Rise of Creative Class*, New York: Basic books, 2002.

Golkar, K; *Mission & Vision for a Department of Architecture*, Tehran, Shahid Beheshti University (Working Paper), 2002.

Golkar, K; *Urban Design Studio Sequence*, Tehran, Shahid beheshti University (Working Paper), 2003.

Lang, J; For the Studio Method, in A. Ferebee (ed) *Education for Urban Design*, 1982.

Lu, W; Skills for Today's Practice, in A. Ferebee (ed) *Education for Urban Design*, 1982.

Lynch, K; *City Design: What It Is and How It might Be Taught*, In A. Ferebee (ed) *Education for Urban Design*, 1982, P.108.

Mumford, E. 1982; From CIAM to Collage City: Post war European Urban Design and American Urban Design Education, in *Proceedings of Conferences on "Urban Design: Practices, Pedagogies, Premises"*, 5-6 April, 2002.

Nicol, D. & S. Pilling (eds); *Changing Architectural Education: Towards a New Professionalism*, London: I & FN SPON, 2000.

Rowland, J; "Time for Change", *Urban Design Quarterly*, No. 64, 1997.

Rowland, J; "Time for Change", *Urban Design Quarterly*, No. 64, 1997.

Rowley, A & L. Davies; *Training for Urban Design*, London: DETR, 2000

Rowley, A & L. Davies; *Training for Urban Design*, *Urban Design Quarterly*, No. 78, 2001.

Symes, M; *Urban Design Education in Britain and America*, in A. Ferebee (ed), *Education for Urban Design*, 1985.

"The Future of Urban Design Education"; in *Urban Design Quarterly*, 1997, No. 64.

Urban Design Group Education Policy in *Urban Design Quarterly*, No. 80, 2001.

"Urban Design Symposium"; in *Urban Design Quarterly*, No. 36, 1990.

"Urban Design", in *Progressive Architecture*, No. 37, PP. August 1956.

"Urban Design: Practices, Pedagogies, Premises, Briefing Materials and Documentation Package", New York, April 5-6, 2002.

"Urban Design", *Progressive Architecture*, No. 37, August 1956.

Vernes - Moudon, A; *Urban design Education: where is it and where can it go?* In *"Urban Design: Practices pedagogies Premises"*, 2002.

Urban Task Force; *Towards and Urban Renaissance*, London: DETR, 1990.

گونه‌ای برنامه‌ریزی شوند که منجر به ایجاد توانایی‌های لازم در زمینه‌های چهار گانه زیر در دانشجویان گردد.

۱- کسب مهارت در زمینه دو شیوه اصلی طراحی شهری:

۱-۱ طراحی شهری سیاستگذار [۴۴]

۱-۲ طراحی شهری طرح‌ریز [۴۵]

۲- کسب مهارت در زمینه مداخله در انواع بافت شهری

۲-۱ مداخله در حوزه‌های توسعه‌های جدید شهری (نوسازی و بازسازی شهری) [۴۶] ۲-۲ مداخله در حوزه‌های ویژه

حفاظت تاریخی (حفاظت و مرمت شهری) [۴۷] ۲-۳ مداخله در حوزه‌های متعارف شهری (بهبودی شهری) [۴۸]

۳- کسب مهارت در زمینه مداخله در "مقیاس" های گوناگون

۳-۱ طراحی شهری "کلان مقیاس" (طراحی شهری استراتژیک طراحی شهری در مقیاس شهر / منطقه بزرگ

شهرداری) [۴۹] ۳-۲ طراحی شهری "میان مقیاس" (در مقیاس محله) [۵۰]

۳-۳ طراحی شهری "خرد مقیاس" (طراحی فضاهای شهری) [۵۱]

۴- کسب مهارت در بخش‌های گوناگون حرفه طراحی شهری

امروزه فعالیت‌های حرفه طراحی شهری، در قالب ۳ بخش اصلی جریان می‌یابد:

۴-۱ تدوین 'بزارهای برنامه‌ریزی طراحی شهری' [۵۲]: این قسمت از فعالیت حرفه‌ای معمولاً در بخش همگانی و دولتی

نظیر شهرداری‌ها و وزارتخانه‌ها صورت می‌گیرد (درج سیاست‌های طراحی شهری در اسناد رسمی برنامه‌ریزی).

۴-۲ انجام 'مطالعات کاربردی طراحی شهری' [۵۳]: این فعالیت که موضوعاتی نظیر مطالعات و ارزیابی کیفیت‌های محیط و

نظایر اینها را در بر می‌گیرد، توأماً به وسیله بخش همگانی و بخش خصوصی (شرکت‌های مشاور طراحی شهری) انجام می‌گیرد.

۴-۳ 'تهیه پروژه‌های طراحی شهری' [۵۴]: این فعالیت معمولاً در بخش خصوصی و به وسیله شرکت‌های مشاور طراحی

شهری صورت می‌گیرد.

به منظور ایجاد مهارت و دانش مورد نیاز برای مشارکت فارغ‌التحصیلان طراحی شهری در بخش‌های گوناگون حرفه لازم است

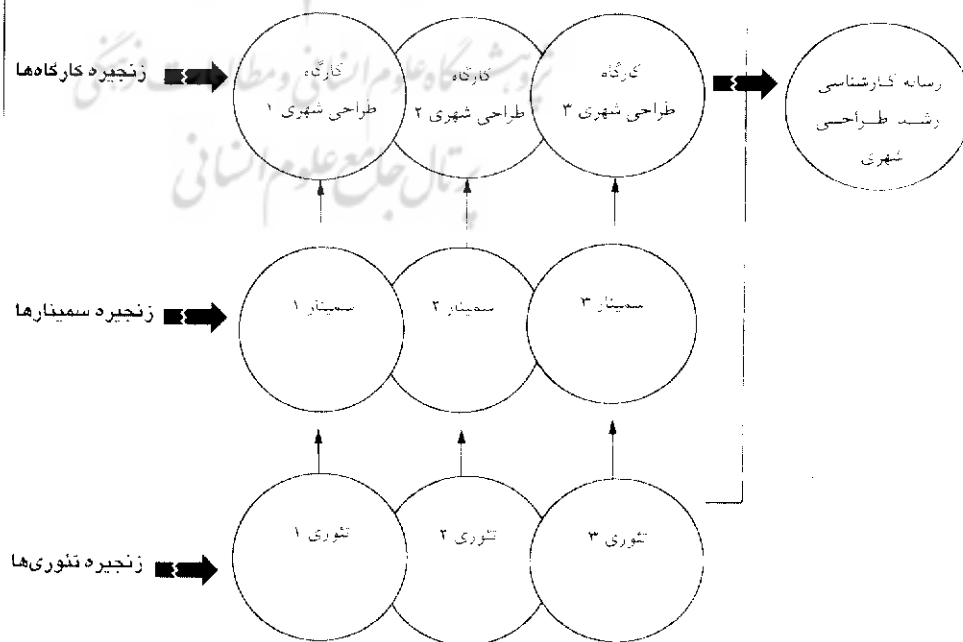
از شیوه‌های آموزشی گوناگون استفاده شود. در واقع با استفاده از کلاس‌های درسی، سمینارها و کارگاه‌های طراحی می‌توان به

ترتیب دانش نظری، دانش تجربی و مهارت عملی لازم را در اختیار دانشجو قرار داد. در چنین حالتی مطابق شکل یک سه زنجیره

موازی ساختار اصلی برنامه درسی دوره کارشناسی ارشد طراحی شهری را تشکیل خواهد داد و تهیه رساله‌فروستی خواهد بود تا کلیه

آموخته‌های دانشجو در قالب اثری واحد تجلی یابد و مورد آزمون قرار گیرد.

شکل شماره یک- ترکیب پیشنهادی سه زنجیره دروس تئوری، سمینار و کارگاه برای دوره کارشناسی ارشد طراحی شهری (منبع: مؤلف)

نرم ۱

نرم ۲

نرم ۳